

Matti Mäntylä

Nato-kumppanin olemusta etsimässä

Ari Helo: *Amerikan Yhdysvaltojen historia*. Helsinki 2022 (632 s.).

Suomalaisten suhdetta Amerikan Yhdysvaltoihin voi luonnehtia kaksijakoiseksi, sillä tähtilipun maa kaukana valtameren takana lienee kansalaisten enemmistölle samaan aikaan perin tuttu ja kuitenkin niin tuntematon. Seuraamme mediasta jatkuvasti läntisen supervallan sisäpolitiikan käännteitä, kun samaan aikaan amerikkalainen kulttuuri suorastaan tunkee arkeemme viihteen eri muodoissa niin musiikissa, elokuvissa kuin sosiaalisessa mediassakin. Vaikka pohjimmiltaan jaamme samat länsimaisen liberaalin demokratian arvot, tuntuu suomalaisen ja yhdysvaltalaisen kulttuurin välillä piilevän jokin perustavanlaatuisen ero, minkä vuoksi suomalaisten on yleensä haastavaa ja joskus jopa kerrassaan mahdotonta ymmärtää yhdysvaltalaista mentaliteettia. Erityisesti sikäläisen kristillisen oikeiston suosio vaikuttaa olevan suurelle osalle suomalaisista hankala käsittää.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 johti Suomessa maan turvallisuuspoliittisen aseman nopeaan uudelleenarviointiin, kun kylmän sodan ajalta juontuvasta liittoutumattomuuden perinteestä päätettiin luopua hakeutumalla Pohjois-Atlantin puolustusliitto Naton jäseneksi. Huhtikuussa 2023 toteutunut jäsenyys on olennaisesti vahvistanut Suomen suuntautumista länteen, ja erityisesti USA-suhteiden painoarvo näyttää korostuneen niin ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa kuin ulkosuhteiden hoidossa ylipäänsä. Presidentti Joe Bidenin mukailleen Venäjän hyökkäys Ukrainaan ei johtanut Naton suomettumiseen vaan Suomen natottumiseen. Tällaisessa uuden lännettymisen ilmapiirissä uuden Nato-supervalta-kumppanin ja sen historian tuntemukselle on kenties enemmän tilausta kuin koskaan aiemmin.

Aatehistorian ja Pohjois-Amerikan tutkimuksen dosentti Ari Helon historiategos ”Amerikan Yhdysvaltojen historia” (2022) vastaa oivallisesti tähän kasvaneeseen USA-tuntemuksen tarpeeseen ja yleiseen kiinnostukseen. Yhdysvallat tunnetaan yleensä todellisuudessa huonommin kuin uskotaan, toteaa Helo, minkä vuoksi sopiiikin toivoa teoksen löytävän mahdollisimman laajan lukijakunnan.

Teos on perusteellinen ja asiantunteva yleiskatsaus Yhdysvaltain vaiheisiin 1600- ja 1700-luvun siirtokuntakaudesta 2020-luvulle, ja historian tuntemus, kuten vastaansanomaton lienee, auttaa ymmärtämään nykypäivää. Eurooppalaisten saapumista edeltävä aika käsitellään lyhyesti taustoittaen, koska ymmärrettävästi teos keskittyy nykyisen Yhdysvaltojen valtion historiaan, josta siitäkkin kertyy teokselle kokonaislaajuutta runsaan 600 sivun verran.

Alkusanoissaan kirjoittaja evästää lukijaa määrittelemällä kirjan aatehistoriallisesti painottuneeksi Yhdysvaltojen poliittiseksi historiaksi, joka edustaa leimallisesti länsimaista näkökulmaa. Teos totisesti tarjoaa lukijalle sitä mitä luvataan, sillä juuri poliittisen historian näkökulma on hallitseva, vaikkakin aatehistoriallinen painotus lienee tämän teoksen erottautumistekijä. Paikoitellen, erityisesti teoksen alkupuoliskolla perustamiskauden vaiheiden käsittelyssä, aatehistoriallinen korostus on näistä kahdesta dominoivampi. Valistusajan ajattelun vaikutus Yhdysvaltain syntyvaiheisiin ja muotoutumiseen käy alleviivatusti ilmi, eikä sen luulisi jäävän kenellekään kirjan lukeneelle epäselväksi. Edelleen perustamiskauden vaikutus kansakunnan myöhempisiin vaiheisiin ja amerikkalaisen identiteetin rakentumiseen voitaneen kenties nostaa toiseksi teoksen alkupuoliskon pääpointiksi.

Osuvasti kirjoittaja huomauttaa Yhdysvaltojen historian hahmottamisen olevan lopulta kunkin omalla vastuulla. Teoksen perusteella Yhdysvaltain historiasta näyttäisivät nousevan hallitseviksi kolme isoa läpileikkaavaa teemaa, jotka kulkevat teoksen pohjavireenä: ensinnäkin valtion laajentuminen länteen ja nousu suurvaltaksi, toiseksi orjuus ja kansalaisyhteiskysymykset sekä kolmantena jatkuva tasapainoilu osavaltioiden ja liittovaltion vallanjaon välillä, joka elimellisesti kytkeytyy kysymykseen yksilönvapauksista. Näiden kolmen ilmiön historiallisen kehityksen pääkohdat tuntemalla lukijan lienee jo mahdollista muodostaa itselleen, omalla vastuullaan toki, jonkinlainen kokonaiskäsitys siitä, miksi Amerikan Yhdysvallat ja yhdysvaltalaiset ovat tänä päivänä sellaisia kuin ovat.

Edellä tuli jo todettua, että sisällöltään teosta voi luonnehtia poliittis-aatehistoriallisesti painottuneeksi yleiskatsaukseksi. Koska kyseessä on nimenomaan yleiskatsaus, ei tapahtumahistorian ja henkilöiden esittelyssä ja suoranaisessa vyörytyksessä ole säästelyä. Ratkaisu on samanaikaisesti sekä perusteltu että toimiva mahdollistaen teoksen hyödyntämisen helposti lähestyttävänä käsikirjana ja miksei akateemisenä kurssikirjanakin.

Aate- ja poliittisen historian lisäksi teos edustaa pitkälti myös perinteistä suurmieshistoriaa, mutta sanan positiivisessa merkityksessä. Toisinaan pisteliäänkin tarkkanäköiset kommentit presidenttien ja muiden poliitikkojen luonteesta ja kyvykkyydestä tuovat tekstiin väriä ja elämänmakuisuutta. Valittu näkökulma heijastuu luonnollisesti myös teoksen perusrakenteeseen, sillä kirja on jaettu pää- ja alalukuihin pitkälti presidenttikausien mukaisesti, ja ajanjaksot on myös monissa tapauksissa nimetty presidenttien mukaan, esimerkiksi ”jacksonilaiseksi aikakaudeksi”. Ratkaisu on sikäli ymmärrettävä, että Yhdysvallat on koko historiansa ajan ollut presidenttikeskeinen valtio. Kirjoittaja itse toteaa pysytelleensä kirjassa vanhoissa jaotteluisa Yhdysvaltojen historian eri aikakausien suhteen, vaikka sisällölliset painotukset vaihtelevatkin.

Teoksen alkupuolen keskeiseksi hahmoksi ja suoranaiseksi sankariksi nousee Thomas Jefferson, Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen kirjoittaja ja kolmas presidentti, mikä ei sinänsä ole yllättävä veto Jefferson-tutkijana aiemmin kunnostautu-

neelta Helolta. Vaikka Jeffersonin merkitystä Yhdysvaltojen perustamiskauden keskeisenä toimijana ei varsinaisesti ole syytä epäillä, ei lukiessa toisekseen voi välttyä kysymykseltä, missä määrin kirjoittajan vahva Jefferson-tuntemus mahdollisesti tulee tahattomasti ylikorostaneeksi Jeffersonin roolia ja siten vinouttaneeksi perustamiskauden kokonaiskuva. Mutta kuten kirjoittaja osuvasti huomauttaa, on tulkintoja monia ja edes Yhdysvaltojen historiaa mahdotonta kirjoittaa syvällisessä mielessä ”oikein”.

Yhdysvaltojen historian kuvaus muuttuu 1800-luvun jälkipuoliskoa käsittelevistä luvuista alkaen jossain määrin vähemmän aatehistorialliseksi, kun mukaan nostetaan laajemmin yhteiskunnallisen kehityksen tarkastelua. Ensimmäisen maailmansodan ja 1950-luvun välillä tapahtumahistoriallisen kontekstoinnin määrä nousee puolestaan siinä määrin runsaaksi, että teos käy paikoin oppikirjamaiseksi ja Yhdysvaltain historia tuntuu hetkittäin hukkuvaan kaikkien maailmahistoriallisten detaljien alle. Tämä on epäilemättä osittain heijastumaa Yhdysvaltain noususta suurvallaksi ja toisen maailmansodan jälkeen toiseksi johtavaksi supervallaksi. Voikin kysyä, onko ja missä määrin 1900-luvun historia itse asiassa Yhdysvaltain historiaa. Tiukempi keskittyminen Yhdysvaltain sisäiseen kehitykseen olisi ehkä tässä kohden terävöittänyt tekstiä, vaikka laajemman historiallisen kehityksen kuvaaminen puolustaa sekin paikkaansa.

Teoksen voisikin luonnehtia taiteilevan kahden jalon periaatteen rajapinnalla. Yhtäältä se yleisteoksena on koko ajan vaarassa luisua käsikirjaksi, ja toisaalta mennessään kovin syvälle aatehistoriaan se menettää tuon luonteen ja käy tutkimuskenttää tuntumattomalle lukijalle helposti kovin vaativaksi. Parhaimmillaan teos on 1800-luvun kehityslinjojen valaisussa, missä tuo herkkä tasapaino yleisen ja yksityiskohdaisen välillä on osuvimmin tavoitettu. Amerikan Yhdysvaltain itsenäisyyden ajan runsaat sata ensimmäistä vuotta, jotka tyypillisesti jäävät niin koulun historianopetuksessa kuin akateemisen historianopetuksen peruskursseillakin suhteellisen hämäräksi, saavat teoksessa kaipaamaansa valotusta. Suurelle yleisölle teoksen voi katsoa tarjoavan 1900-luvun historian osalta rautaisannoksen maailmanhistorian keskeisiä kehityslinjoja, tapahtumia ja henkilöitä, kun taas 1900-luvun historian pääpiirteet jo tunteville teos toimii puolestaan käyttökelpoisena kertauksena.

Sivumääräisesti tarkasteltuna sisällön pääpaino on 1900-luvussa, ja käsittely ulottuu liki nykypäivään saakka. 2000-luvun historia saa huomattavan paljon tilaa, runsaat 70 sivua, josta lähes 40 sivua on omistettu Donald Trumpin ja Joe Bidenin presidenttikausille. Kirjoittaja toteaaakin painopisteen olevan erityisesti viimeaikaisissa kehityskuluissa. Voi kuitenkin kysyä, onko lähimenneisyyden kehitystä mielekästä ja ylipäänsä mahdollista tarkastella historian tutkimuksen näkökulmasta. Onko esimerkiksi istuvan presidentin toimikauden arvioinnin aika vielä? Toisaalta juuri viimeiset luvut sitovat aiemman historiallisen kehityksen nykypäivään, muun muassa alati jatkuvaan puoluepoliittiseen kamppailuun, ja ovat siten tarpeen, jotta nykytilannetta voitaisiin selittää pidemmän historiallisen kehityksen tuloksena ja

sen jatkumona. Tai kuten kirjoittaja asian muotoilee: ”...historioitsija voi tuoda esiin ajattelua, joka auttaa kirkastamaan nykypäivän ongelmia menneen valossa”.

Kohdeyleisönsä Helo ottaa huomioon erityisellä Suomi-näkökulmalla, sillä taisin väliajoin hän muistaa mainita niin suomalaiset Amerikan-siirtolaiset kuin Suomen tunnollisena ensimmäisen maailmansodan aikaisten velkojen maksajana. Suomen rooli Yhdysvaltain historian isossa kuvassa jää kuitenkin lukijan arvailujen varaan, koska Suomen ja Yhdysvaltain suhteisiin kirjoittaja ei ota kantaa, mikä teoksessa ehkä olisikin epätarkoituksenmukaista. Korostuuko Suomi kuitenkin liiaksikin tai olisiko toisaalta ollut luontevaa vielä hiukan vahvistaa Suomi-kytkösten käsittelyä, jolloin teoksessa olevat Suomi-viittaukset olisivat asettuneet kokonaisuuden osaksi luontevammin?

Lukukokemuksena teos on kokonaisuudessaan mukaansatempaava ja helppoluukuinen. Kieli on sujuvaa ja persoonallistakin – ylipäänsä miellyttävää luettavaa, joten pyrkimyksessään elävään historiankirjoitukseen kirjoittajan voi katsoa onnistuneen vallan mainiosti. Teksti olisi kuitenkin ollut vielä syytä kertaalleen oikoluukea, sillä erityisesti lauseenvastikkeiden pilkutusessa sekä isojen ja pienten alkukirjainten käytössä olisi ollut tarkentamisen varaa. Lisäksi tekstiin on ilmeisesti viimeistelyvaiheen muutosten yhteydessä jäänyt harmillisen paljon virheellisiä sanojen taivutuksia ynnä muita lyöntivirheitä.

Vaikka teos on yleiskatsaus, ei sen tieteellisestä tasosta ole ylenpalttisesti tingitty, vaan teksti on varustettu kohtalaisen tiheällä viiteapparaatilla, johon lähteinä käytetty kirjallisuus on asiallisesti dokumentoitu. Teoksen lopusta löytyy myös massiivinen lähde- ja kirjallisuusluettelo, vaikkakaan lähdeaineistoa ei kirjoittajan kertoman mukaan ole valittu tutkimuksellisin perustein vaan ainoastaan teoksen yleishistoriallista otetta silmällä pitäen.

Kirjan taittoratkaisu on siistin asiallinen, ja kohtuullisen runsas kuvitus elävöittää ulkoasua mukavasti. Erityisen maininnan ansaitsevat myös muiden asiantuntijoiden muun muassa yhdysvaltalaisesta kirjallisuudesta ja ympäristönsuojelusta laatimat erillisartikkelit, jotka tarjoavat syvemmän katsauksen teemaansa ja siten monipuolistavat ansiokkaasti teoksen kokonaisuutta.